

Ajda Smrekar, Jaka Lah

Eva Mahkovic **NAJ JEDO AVOKADO!**

V kultni seriji programa HBO *Seks v mestu* glavna junakinja Carrie ob eni od redkih priložnosti v šestih sezonah, ko serija spregovori o denarju, reče: »I like my money right where I can see it – hanging in my closet.« V najetem stanovanju sredi Manhattna, v življenju, ki je polno dizajnerskih oblek, voženj s taksiji, koktejlom in *brunchom* v najbolj hip newyorških lokalih, se je (enkrat) znašla v finančni stiski in ugotovila, da je v nekaj letih za čevlje (približno sto parov) zapravila 40.000 dolarjev, po drugi strani pa nima dovolj za polog za nakup stanovanja. Ne samo, da ne more kupiti prostora, v katerem bi živela, ampak ima tudi povsem poln mastercard, na računu pa manj kot 800 dolarjev. Čeprav ima Carrie poleg čevljev, ki stanejo po štiristo dolarjev, tudi več torbic znamke Chanel, ki stanejo več tisoč, čeprav je redna stranka v Pradi, čeprav njen življenjski slog in zunanji videz na vsak način govorita o denarju (»Tukaj vse govori o denarju,« De la Briva v *Mercadetu* ob pogledu na stanovanje naslovnega junaka prepričuje Méricourt – četudi oba dobro vesta, da videz ne pomeni nič), je njeno realno finančno stanje radikalno drugačno. Prehudi realisti so za *Seks v mestu* vedno trdili, da je v seriji življenje neke modne navdušenke, ki se preživlja s tedenskimi kolumnami, prikazano preveč glamurozno in s finančnega vidika povsem nerealno. Delno je to seveda res. Po drugi strani pa je ustvarjanje videza blaginje (»De la Brive misli, da smo bogati, in ta vtis bom izpeljal do konca,« Verdelineu reče Mercadet, potem ko ga prosi za denar za glamurozno večerjo) postalo prepoznavni življenjski stil neke generacije. (In obdobja: čeprav so razne Rebecce Sharp verjetno vedno obstajale.) Pred približno enim letom je v medijih izbruhnila polemika, potem ko je avstralski nepremičninski mogotec javno

izjavil, naj pripadniki generacije milenijcev, ki bi radi kdaj kupili svojo nepremičnino, najprej prenehajo kupovati dvajsetdolarski toast z avokadom. Naj, kot bi to morala Carrie, prenehajo upravljati za čevlje. Za koktejle v Kolibriju. Za statusno (ali vsaj ne-Ikea) notranjo opremo, stole znamke Rex in Kartell. Za obleke, ki so zunaj njihovega finančnega dosega. Ali so vse te stvari resnično pač predrage – ali pa je prepletanje *bede in luksuza* (če si že ne moreš privoščiti čistega luksuza) pravzaprav trenutno najbolj aktualni življenjski stil? »Kako sem naveličana tega lažnega razkošja, teh menjav bede in luksuza, teh žalitev, tega špekulantskega pekla!« v tretjem dejanju, potem ko je njen mož poskusil že vse mogoče metode, da bi se prikopal do denarja, vzklikne gospa Mercadet. In potem doda, da jim, če bi se preselili na deželo, ne bi nič manjkalo. »Srečni bi bili.« Mogoče nekateri (ona). Vendar se zdi, da svet Balzacovega *Mercadeta* naseljuje predvsem mentaliteta, za katero nič, kar bi temeljilo na zgolj zadostnem, na stanju, v katerem ti samo *nič ne manjka*, ni dovolj. Mercadet hlepi po nedosegljivem: »Prihodnost se prodaja točno tako, kot loterija prodaja tisto, kar je možno, ne pa tisto, kar je verjetno.«

Honoré de Balzac in njegova preokupiranost z denarjem (frustracija zaradi dolgov in hlastavo prizadevanje za potencialnimi zaslužki) sta razlog, da razporeditev bogastva in hierarhijo premoženja prve polovice 19. stoletja v Franciji poznamo precej dobro (seveda gre tu v glavnem za opisovanje življenja določenega družbenega sloja). Poleg popisovanja cen posameznih živil, izdelkov in uslug Balzac, ki je življenje preživel v dolgovih, svoje romane naseljuje z liki, katerih osrednji življenjski agens, pogosto celo obsesija, je ukvarjanje z denarjem in pridobivanjem premoženja: to so bankirji, oderuhi, skopuhi, špekulanti, propadli mladi lovci na dediščine, novi bogataši, ki so čudežno obogateli s skoraj pravljičnimi posli na drugi strani ekvatorja, pa seveda tudi mnogi tisti, ki so zaradi denarja propadli. Balzaca (poleg Jane Austen, ki ji prav tako ni bilo nerodno odkrito pisati o denarju) v svoji uspešnici *Kapital v 21. stoletju* precej podrobno obravnava francoski ekonomist Thomas Piketty, ki med drugim piše, da je bil do določenega obdobja denar v literaturi vseskozi prisoten, pisanje o cenah piscem ni predstavljalo težav oziroma je bilo celo nekaj običajnega, poleg tega pa so okoliščine razporeditve bogastva in denarnega poslovanja dobro poznali tudi bralci. Ti so na primer (če govorimo o 19. stoletju in Balzacu) vedeli, da kapital letno prinese okrog pet odstotkov svoje vrednosti, se pravi, da je bilo v Balzacovem času za letno rento 50.000 frankov treba imeti milijon frankov kapitala. Od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne je v Franciji vladalo obdobje precejšnje monetarne stabilnosti. Kratko obdobje inflacije (v letih 1794 in 1795) je na primer sprožila revolucija, vendar se je po koncu revolucije in vrnitvi h kovinski valuti (germinalski frank) novemu denarju določilo isto pariteto, kot jo je imela stara, predrevolucijska valuta, tourska libra. Denar je bil v času, ko je pisal Balzac, tako stabilna orientacijska točka, rast je bila počasna, vsote so se v letih in desetletjih spreminjale zelo počasi. Seveda Balzac opisuje družbeni sloj, katerega cilj ni zgolj golo preživetje, njegovi liki si prizadevajo za udobno življenje, kakršno pa omogoča šele od dvajset- do tridesetkrat višji letni dohodek od takratnega povprečja. Če je v prvi polovici 19. stoletja povprečni dohodek v Franciji po Pikettyju znašal od 400 do 500 frankov na leto, Balzacovi liki

torej stremijo po vsaj 10.000 ali 20.000 frankih letno, vse drugo pomeni životarjenje. V 20. stoletju se o denarju v literaturi piše precej manj: med prvo svetovno vojno zaradi zadolževanja držav nastopi visoka inflacija, posledično vsote začnejo močno nihati in popisovanje konkretnih števil zaradi nenehno spreminjajočih se vrednosti izgubi smisel. V 20. stoletju izguba monetarne stabilnosti denar onesmisli, zato ta iz književnosti skoraj izgine.

Mercadet je naslovni junak, ki bi lahko bil pisatelj alter ego: Balzac je bil menda stalno brez denarja, zato pa si je ves čas prizadeval, da bi zaželeno blaginjo dosegel (z raznimi čudnimi posli, med drugim pa se mu je zdelo, da bi lahko obogatel tudi s pisanjem za gledališče, saj naj bi bili honorarji v teatru, kot piše v svojih pismih, *astronomski*). Realno mu je denar za življenje prinašalo zelo hitro pisanje (proze), pri napačnih poslovnih odločitvah pa so ga občasno reševali drugi, na primer ženske iz njegovega življenja, najprej mama, potem nekatere partnerice.

V *Mercadetu* je celotna aktivnost naslovnega junaka vezana na denar. Pri tem niti ni jasno, ali bi Mercadet, če in potem ko bi si neznansko bogastvo pridobil, dosegel tudi izpolnitev in trajno zadovoljstvo. Čeprav ima ženo, ki vsak večer hodi v gledališče in jo je kot statusni simbol treba lepo oblačiti, in čeprav ima hčer, ki bi ji moral zagotoviti doto in rento, nikjer ni podatkov o Mercadetovih osebnih potrebah. Resnično se zdi, da je prizadevanje za denarjem, špekuliranje, obračanje upnikov in izkoriščanje služabnikov njegov edini življenjski smoter. Res je, da Balzac s svojim besedilom Mercadeta ujame sredi najhujše možne stiske (obkrožen je z upniki, hčerka je kljubovalna, služabniki opravljajo in se upirajo, žena je vznemirjena zaradi nestabilnega stanja v družini, ki povzroča nestabilno, potencialno sramotno podobo družine v družbi). S finančnim blagostanjem bi rešil vse težave, vprašanje pa je, ali bi mu to sploh ustrezalo. Zdi se, da so njegovi apetiti večji, da skorajda dosegajo kompleks stvarnika, da si želi ustvarjati iz nič – predvsem pa ustvarjati ves čas, biti ves čas na robu, na robu med neznanskim uspehom in propadom, med »luksuzom in grožnjo cenenih kosil in zaporak«, in da takšnega življenja pravzaprav nikoli ne sme biti konec.

V *Mercadetu* se ideološko soočita dve vrsti ljudi: tisti, ki živijo od »svojega realnega premoženja« (na primer Mercadetov najemodajalec Brédif), in taki, kot je naslovni junak, čigar kredo je »Špekulacija je neuničljiva!« in zavedanje o večni gibljivosti kapitala. Na eni strani torej tisti, ki jim je življenje nenehno tveganje, na drugi tisti, ki živijo od konkretnega dela ali kapitala, ki jim prinaša rento. (Renta na posest je bila poleg državnih obveznic v Balzacovem času najbolj donosen vir dohodka, ki je omogočal najbolj lagodno življenje, seveda, če je bila posest dovolj velika. Zagotovo, tako Piketty, je bilo v Balzacovem času že od ne ekstremno velike ali dobičkonosne posesti mogoče živeti mnogo bolje, kot so to omogočale najvišje pozicije in najbolj plačane službe.) »Razmišljati je treba drzno,« ženo (ki se ideološko z njim ne strinja) prepričuje Mercadet. V praksi ta velikopoteznost pomeni goljufijo, izkoriščanje, tak življenjski stil tudi ne prenese pretirane moralnosti. Na začetku drugega dejanja Balzacove igre, ko na prizorišče končno stopi dolgo pričakovani ženin De la Brive, za katerega se takoj izkaže, da je prav tako brez denarja in zadolžen kot Mercadet, naslovni junak in njegov bodoči zet v prizoru, v katerem bi morala

naštevati finančne pluse, ki jih bosta kot stranki prinesla v svojo združitev, med seboj skoraj tekmujeta, kdo se bo o svojem finančnem in premoženjskem stanju izrekel slabše: De la Brive ima majhno posest, ki je tik ob morju, porasla z nevrednimi borovci, poplavljena, mogoče pa si jo je celo povsem izmislil, Mercadet se zlaže o hčerkinini doti. Namesto da bi se njun predhodni poslovni dogovor o poroki De la Briva in Julie takoj razdrl, iz prizora zraste prava mala utopija dveh zanesenih špekulantov, dveh, ki sta pripravljena denar – ali določen življenjski status, ki ga vsaj privid denarja zagotavlja – ustvarjati iz nič. »Sploh ne veste, kaj imate!« reče Mercadet De la Brivu, potem ko izve, da ima bodoči zet poleg nevredne posesti še za več tisoč frankov dolgov. (»Mojega prijatelja ne bi niti resno jemali, če ne bi imel dolgov,« o De la Brivu reče Méricourt.) Dolgovi se prodajajo kot dobrine, slabi papirji zadolženca kot potencialno bogastvo, slabe delnice rudnika, »ki je eksplodiral«, ali časopisa, »ki bi bil odličen, če bi res izhajal«, se menjajo v zameno za podobno malovredne papirje. V *Mercadetu* tako izmenjava poteka med nevrednimi lastninami, ki imajo za te, ki z njimi poslujejo, očitno nekakšno vrednost. Za ta nič je vsakršna realna vrednost, realen denar, mogoče celo ovira. Ko proti koncu igre Mercadetov premoženjsko neperspektivni računovodja Adolphe Minard, Juliejin fant, dobesedno iz žepa pričara 30.000, od katerih bi si obubožana družina lahko vsaj malo opomogla, jih Mercadet ne sprejme. Zakaj? Ko se na samem koncu čudežno izkaže, da je gospa Mercadet prihranila več kot 100.000, s čimer lahko družino častno reši dolgovi, ostanek pa porabi za zagon novega, skromnejšega življenja na podeželju, Auguste Mercadet, ta spretni manipulator, obstane poražen: njegov življenjski slog, namreč živeti od nič, nenadoma ni več aktualen. V svoji humorni knjižici *Umetnost plačevanja dolgov in zadovoljevanja upnikov, ne da bi zapravili en su*, katere uvodni del je objavljen na začetku tega gledališkega lista, Balzac našteva številne načine, kako poplačati dolgove: dejansko plačati jih je samo eden, najslabši od načinov.

Danes se zdi, da je vrednost in definicija denarja vsak dan bolj predmet debate, igra *Mercadet* pa tako še posebej sodobna. Za božič 2017 je na primer kriptovaluta bitcoin (in z njo številne druge, čez noč so se namreč pojavljale nove in nove) poletela v neslutene višave. Tisti srečneži, ki so pred nekaj leti v to negotovo valuto vložili nekaj evrov, morda celo manj, so lahko čez noč postali milijonarji (obogateti iz nič, povsem v skladu z Mercadetovimi stremljenji). Kmalu v začetku 2018 so kriptovalute strmo padle. Čeprav se do danes še niso pobrale, njihova prihodnost za zdaj ostaja neznana. Kako lahko nekdo plačuje in trguje z nečim, kar je popoln konstrukt? Kar pa seveda velja za sam koncept denarja, ki se skozi zgodovino vedno bolj odmika od vsakršne realne vrednosti (v kolikor se o realni vrednosti kadar koli sploh lahko govori). Na pragu skorajšnje druge ekonomske krize v desetih letih in v svetu, ki je (po Forbesu) poln *self-made* milijarderjev, starih pod 30 let, se zdi, da (milenijci) ves čas visimo na samem robu blaginje in luksuza. Če ne s pravočasnim vložkom v pravo kriptovaluto, pa z naslednjo veliko idejo, novo aplikacijo, ki bo obnorela svet. Vse, kar te loči od bogastva, je ena sama dobra misel. Zmagovalce od luzerjev loči samo korak. Menda.

Mariji Antoaneti je zgodovina (četudi menda po krivici) pripisala sporno izjavo, naj reveži jedo potico (brioš). Potice, brioša, makronov in penine seveda takrat nihče od revežev od blizu niti videl ni. Kot nakazuje privid blaginje razkošnega belega salona, ki raste iz precej bolj prozaične delovne sobe Mercadetovega stanovanja in se nadaljuje v popolno utopijo, danes potico lahko vidimo vsi. Potica je (če parafraziram Mercadeta) »možna, ne pa verjetna« prihodnost življenja v blaginji. Dokler ne dosežemo potice, pa jemo toast z avokadom. Ker se zdi, da smo tako potici malo bližje. Kajti najboljše šele pride. Če pa najboljše slučajno nikoli ne pride, smo se vmes vsaj začasno uspešno pretvarjali, kot da je že prišlo.